

Politik och ekonomi

Det har kommit två nya publikationer, som kan utnyttjas för en bedömning av de ekonomiska framtidsutsikterna. Den ena är rent ekonomisk till sin karaktär: det är Konjunkturinstitutets vårrapport. Den andra är en säregen politisk-ekonomisk bastard: det är den reviderade nationalbudgeten. För den första ansvarar Konjunkturinstitutet. För den andra är det en smula oklart vem som egentligen är ansvarig.

När man tagit del av den nya nationalbudgeten och av debatten kring den ligger det nära till hands att göra förelser med USA. Eisenhower har i likhet med tidigare amerikanska presidenter en stab ekonomiska rådgivare som då och då samlar sina visdomsord i publikationer som i rätt hög grad motsvarar vår nationalbudget. När det skett inkallas ett antal professorer i ekonomi vid universiteten plus en del andra experter till »hearings», varvid de får ge uttryck för sina oförgripliga meningar om rådgivarnas produkt. Det uppstår på sedvanligt amerikanskt sätt en hel del offentligt oväsen kring dessa »hearings». De utomstående experternas inlägg publiceras och diskuteras i en stämning av fullständig öppenhet. Man vet vilka som tyckt vad, och varför de hade fel.

I Sverige går man tillväga på ett helt annat sätt. Nationalbudgeten är som bekant en skrift där man söker sammanfatta de ekonomiska utvecklingstendenserna — produktionsutvecklingen etc. — i kvantitativa termer. Förnklat uttryckt säger man att produktionen, dvs. varutillgången, kommer att stiga så och så mycket, och efterfrågan på varor så och så mycket. Problemet är: kommer det hela att gå ihop? Blir det balans mellan tillgång och efterfrågan? Blir det inflation?

Det måste tydligen vara en viktig skrift, detta. Därför vore det intressant att veta mera bestämt vem man skall tala på när man hittar vad man tror vara felbedömningar i den. Men se, där går man bet.

Forskar man i skrifterna visar det sig att nationalbudgeten har utarbetats i finansdepartementet under ledning av byråchefen Gustav Cederwall med biträde av tre amanuenser; dessutom har en del andra personer medverkat. De som skall ta slutlig ställning till vad som presterats är den s.k. »samarbetsdelegationen», en församling högt uppsatta och för visdom beryktade herrar. I delegationen sitter enligt beslut i juni 1954 bl.a. ett antal statssekreterare och generaldirektörer. Dessutom har statsråden rätt att närvara och delta i överläggningarna.

Det är i rätt hög grad okänt när dessa herrar sammanträder, vad de egentligen tycker om nationalbudgeten och i vilken utsträckning de känner sig ansvariga för den. Betraktar sig t.ex. överdirektör Johansson i Skogsöverstyrelsen som ansvarig för nationalbudgetens utformning?

Klart är i varje fall att man med stöd av det tryckta ordet kan göra delegationen ansvarig. I den offentliga debatten har det emellertid förekommit att man försökt skjuta över en del av ansvaret också på det s.k. utredningsrådet. Detta råd, som består av bl.a. cheferna för Industriens Utredningsinstitut och LO:s utrednings-

avdelning, har dock enligt nationalbudgetens egen text inget ansvar för budgetens utformning utan har bara hörts i samband med dess utarbetande. I debatten förefaller det som om man inte alltid haft detta klart för sig.

Det kan bero på att hela organisationen kring nationalbudgeten är en aning oklar. Det kan därför finnas anledning att till nästa nationalbudget tänka igenom och utförligt formulera de deltagande organens ställning och ansvarsfördelningen i budgetarbetet. En mera öppen redovisning av vad som sker och vem som är ansvarig förefaller vara på sin plats.

Den teknokratiska kulturen

Som tur är har ännu inte alla våra ungdomar anpassats efter marknadens krav. Det bästa vi har är kanske ungdomsbrottslingarna. De har i varje fall krut nog i sig att opponera, hur blint det än sker.
Insändare i Fortune.

Exakt hur stort skall ett samhälle vara för att trivseln skall bli maximal? Det berättas att den befängda frågan en gång på fullt allvar avfyrades mot en sociolog av en hurtig arkitekt. Han väntade sig förmodligen att delvis få svaret i diagramform. Den stackars sociologen skulle börja rita kurvor och servera slutresultat i en formel, varigenom folkhemmet skulle kunna begåvas med ett nytt Vällingby, intill bristningsgränsen trivsamt.

Hur kan det komma sig att sociologer och psykologer rätt ofta utsätts för dylika tokerier? Fackmännen själva är av allt att döma pinsamt väl medvetna om att deras möj-

Fondhandlarföreningen och Stockholmsbörsens styrelse har tillsatt en kommitté med syfte att sprida kunskap om aktieköp bland löntagare och andra.



«When it reaches six and a half, sell.»

(— Post.)

ligheter ofta övervärderas på ett dråpligt och riskabelt sätt. I sina populära skrifter lägger de därför ner ett betydande arbete på att förklara för menigheten att de är människor, de också. Men det tycks inte hjälpa. Det teknokratiska storhetsvansinnet sprider sig. Det finns utmärkta formler för att räkna ut hur mycket en balk tål innan den brister, att precisera vad den duger till under olika förutsättningar; det finns normer som säger hur den skall se ut för att bli nyttig i sin uppgift. Alltför många tycks tro att det finns liknande normer för att in i minsta detalj fastställa hur samhällen skall se ut, hur människor skall se ut, utan och innan, för att de skall kunna böka i jorden, diktera försäljningsbrev eller hålla föreläsningar.

Och här är det inte längre fråga om att människan skall besitta ett visst mått av vad vi brukar kalla intelligens eller att hon skall kunna utöva ett visst antal färdigheter, som låter definiera och mäta sig någorlunda väl, utan hon skall också ha ett speciellt slags »personlighet». För att sköta en uppgift i industriföretaget, fackföreningen eller statsförvaltningen skall hon ha vissa in i detalj bestämda värderingar och åsikter, vissa bestämda relationer till arbetskamrater, hustru och barn, till Gud och Satan, ett bestämt sätt att umgås med alkohol och tjänstefolk, ett på bestämt sätt inriktat sexualliv.

I USA har ett mycket stort knippe charlataner börjat ägna sig åt den nya industrin: att förse »progressiva» företagare med »test», som kan utnyttjas för att sälla agnarna från vetet bland de platssökande, dvs. att djuppejla efter personlighetsdrag som anses fördärliga i den teknokratiska kulturen: självständighet, fantasi, humor, tolerans, försiktighet i omdömena, omsorg i värderingarna. Framför allt bestraffar dessa »test» intelligensen, det mogna ställningstagandet, den elit som i kraft av sitt mer utvecklade medvetande hör till gruppen »vet icke» i gallupintervjuernas förenklade svarskolumner. (Den gruppen är som bekant sammansatt dels av dem som faktiskt ingenting vet och dels av dem som verkligen vet vad det är fråga om och därför inte har det nödvändiga mått av enfaldig självsäkerhet som fordras för att svara definitivt ja eller nej.)

Den nya industrin har vunnit stora framgångar i USA. Testformulär av detta speciella slag sprids ut över landet i miljontals exemplar. Testen används inte bara för att sälla intelligenta, dynamiska personligheter bland de platssökande från stupida träbockar — varvid de senare anställs; det är ju helt konsekvent utifrån de existerande värderingarna — utan också för att undersöka om redan anställda chefsämnen eller chefer verkligen är så inskränkta att de kan behållas eller befordras.

Det finns dock knappast något underlag för påståendet att hela amerikanska näringslivet skulle vara genomsyrat av detta missriktade testraseri, eller att alla eller

ens större delen av de använda testen skulle vara förkastliga. Vad man däremot med en ganska hög grad av säkerhet kan påstå är att en stor del av de amerikanska företagen redan gått för långt på en mycket riskabel väg.

Som USA utvecklats i olika avseenden, så utvecklas också Europa. Man kan därför vänta att den speciella form av »test» som redan i så hög grad slagit igenom i USA kommer att infektera också Europa — i den mån den inte redan gjort det: enligt uppgift i tidningen *Arbetsgivaren* (1955:7) använder åtminstone sex svenska storföretag amerikanska test. I testen ingår bl.a. ett stort antal »samvetsfrågor». De måste besvaras med ja eller nej, ingenting annat. Försiktiga formuleringar, som tar hänsyn till skiftande omständigheter, är bannlysta.

Det sägs visserligen i *Arbetsgivaren* att proven »försvenskats och anpassats till svenska förhållanden», men troligen är det fråga om i princip samma test. Det kan därför vara berättigt att titta ett slag på de amerikanska testen och på de kufiska »samvetsfrågorna». Därigenom får man en bild av vilken typ av förhör man kan komma att råka ut för om man söker anställning i ett svenskt företag. (En utförlig redogörelse för innehållet i vissa typiska amerikanska test finns i septembernumret 1954 av *Fortune*.)

»Testen» innehåller en hel del frågor som går ut på att konstatera om försökskaninen är en hurtigt effektiv robot utan vanliga mänskliga reaktioner och problem. Eller om han rätt och slätt är en människa, vilket senare anses mycket diskrediterande. I sammanhanget kan frågorna lyda så här: Uppge om det är sant, falskt eller osäkert att »Jag drömmer ofta om saker som det är bäst att jag behåller för mig själv»... »Jag har egendomliga och besynnerliga tankar».

En försiktig platssökande påstår naturligtvis att dessa påståenden är osanna. På samma sätt bör han försäkra att hans sexualliv är fullt tillfredsställande, att han har levt en riktig sorts liv och att han inte är rädd för spindlar. Vissa frågor går mera direkt på det allmänna fysiska och psykiska välbefinnandet. Man kan således om det vill sig illa tillfrågas om man är rädd för att förlora förståndet, om man tror att man är förföljd eller om man plötsligt — en gång i veckan eller oftare — blir het över hela kroppen, utan uppenbar anledning.

Detta är exempel på ett ganska kvalificerat rotande i människors privatliv. Det är tänkbart att frågor av denna katastrofala typ inte förekommer i svenska företag. Däremot är det ganska säkert att man här kan bli satt inför uppgiften att med ja eller nej besvara frågor som: »Har böcker givit er mer behållning än människor?»... »Dagdrömmer ni ofta?»... »Ser ni ofta så många alternativ att ett beslut är svårt?»... »Förlorar ni vinsten när ni är känslomässigt upprörd?»... »Anses ni i allmänhet vara en optimist?».

Det är tydligt att många av de här behandlade »testen» innehåller frågor som antingen är indiskreta eller också enfaldiga. Trots det kan man kanske säga att det inte är så farligt. Frågorna kan förefalla tämligen oskyldiga, framför allt därför att den testade uppenbarligen i många fall kan styra svaren till sin egen fördel. Den verkliga faran ligger därför snarare i att vi här kommit in i en utvecklingstendens som kan förvärras och urarta i rena inkquisitionen. Enligt uppgift skall minst trehundra amerikanska företag använda s.k. lögn-detektorer vid platstillättningar, tydligen sporrade av de lysande resultat som nåtts med hjälp av »testen». (Se Robert Jungk: *Redan i framtiden*, Gebers 1953.) Här är tydligen sedvanliga mänskliga rättigheter i allvarlig fara. Det är först och främst den tendensen man vill värja sig emot.



Konsulten... hos byggherren... och på arbetsplatsen. (Ingenjören)